

JERÓNIMO MÉNDEZ CABRERA
DIEGO A. REINALDOS MIÑARRO
(COORD.)

NUEVOS ESTUDIOS MULTIDISCIPLINARES
SOBRE HISTORIA Y CULTURA MEDIEVAL:
FUENTES, METODOLOGÍA
Y PROBLEMAS

NOUS ESTUDIS MULTIDISCIPLINARIS
SOBRE HISTÒRIA I CULTURA MEDIEVAL:
FONTS, METODOLOGIA I
PROBLEMÀTIQUES

MÉNDEZ CABRERA, Jerónimo.

Nuevos estudios multidisciplinarios sobre historia y cultura medieval:
fuentes, metodología y problemas = Nous estudis multidisciplinaris sobre
història i cultura medieval : fonts, metodologia i problemàtiques / Jerónimo
Méndez Cabrera, Diego A. Reinaldos Miñarro.-- Murcia : Centro de Estudios
Medievales de la Universidad de Murcia : Universidad de Murcia. Servicio de
Publicaciones, 2012.

144 p.-- (Editum)

ISBN 978-84-8371-863-6

Edad Media-Historia-Fuentes.

Edad Media-Historia-Metodología.

Reinaldos Miñarro, Diego Antonio

Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones .

930.2

94"04/14"(093)

1ª Edición 2012

Reservados todos los derechos. De acuerdo con la legislación vigente, y bajo las sanciones en ella previstas, queda totalmente prohibida la reproducción y/o transmisión parcial o total de este libro, por procedimientos mecánicos o electrónicos, incluyendo fotocopia, grabación magnética, óptica o cualesquiera otros procedimientos que la técnica permita o pueda permitir en el futuro, sin la expresa autorización por escrito de los propietarios del copyright.

© De los textos los autores

Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia y EDITUM

I.S.B.N.: 978-84-8371-863-6

Depósito Legal: MU 415-2012

Fotocomposición e Impresión: Compobell, S. L. Murcia

Impreso en España - Printed in Spain

ÍNDICE

A MODO DE PRESENTACIÓN	9
<i>Juan Vicente García Marsilla</i>	
La pesca durant l'edat mitjana a través de les fonts literàries catalanes*	13
<i>Frederic Aparisi Romero</i>	
Entre l'assalariat i l'empresa familiar. Un acostament a l'organització del treball en la construcció a la València del segle XV	25
<i>Ivan Martínez Araque</i>	
Fuentes y metodología para el estudio del trabajo de las mujeres campesinas y su aportación a las explotaciones familiares. El caso de l'Horta de Valencia en el siglo XV	41
<i>Noelia Rangel López</i>	
Diseño de las grúas en la construcción: el paso del medievo al renacimiento ..	55
<i>Lorena Fernández Correas</i>	
Jaume Lombart, un fuster de la València medieval	69
<i>Mª Teresa Izquierdo Aranda</i>	
L'art culinària en el <i>Tirant lo Blanc</i> : alimentació i costums a taula	79
<i>Eduard Baile</i>	
La sàtira anticlerical en la narrativa catalana dels segles XIV i XV: entre el fet històric i el tòpic literari	93
<i>Jerónimo Méndez</i>	

Les dignitats divines al <i>Llibre d'amic e amat</i> , de Ramon Llull	107
<i>Rubén Luzón Díaz</i>	
Viatge per Espanya i Portugal de Hieronymus Münzer. Una aproximació a l'estudi dels camins en Espanya des dels romans fins la Baixa Edat Mitjana	121
<i>Carme Rosario Torrejón</i>	
Poblament i paisatge andalusins a la Serra Calderona	125
<i>Kilian Cuerda Ros</i>	
Un ejemplo de imagen alegórica en la poesía castellana del siglo XV	129
<i>Laura Garrigós Lloréns</i>	
Aproximació al paisatge medieval d'un poble valencià: Alfafar	133
<i>Mª Dolores Ruiz Ridaura</i>	
El uso de la imagen del profeta en la cultura bajomedieval valenciana. El rol del santo predicador.....	135
<i>Óscar Calvé Mascarell</i>	
La conflictivitat social a les comarques septentrionals del País Valencià (s. XIII-XVI). Noves perspectives d'anàlisi	139
<i>Vicent Royo Pérez</i>	

LA CONFLICTIVITAT SOCIAL A LES COMARQUES SEPTENTRIONALS DEL PAÍS VALENCIÀ (S. XIII-XVI). NOVES PERSPECTIVES D'ANÀLISI

Vicent Royo Pérez
*Universitat de València**
Grup Harca (www.harca.org)

RESUM

Des dels anys setanta del segle XX, la conflictivitat a la societat rural medieval s'ha interpretat a partir dels preceptes marxistes de la lluita de classes, definit per l'oposició secular existent entre els senyors i una massa camperola sense diferències internes. Altres estudis més recents, tanmateix, han posat de manifest que els actors de la societat rural són força nombrosos i entre tots ells se susciten una sèrie de conflictes que sovint no prenen la via de la lluita armada, sinó que, contràriament, prefereixen la via judicial i la intermediació d'altres actors socials per posar fi a les disputes. En aquest escenari, el marc legal i jurídic, i les mediacions de senyors, homes de lleis i àrbitres particulars serveixen per dirimir els conflictes que caracteritzen la societat rural medieval. Així, doncs, cal incorporar les noves variables d'anàlisi i eixamplar el ventall de fonts documentals consultades amb la finalitat d'aprofundir en el coneixement de la societat rural del nord del regne de València. Perquè, en efecte, l'escenari escollit, les comarques dels Ports i el Maestrat, esdevé

* Investigador contractat en formació en el Departament d'Història Medieval de la Universitat de València dins del «Programa V Segles» i membre del projecte d'investigació HAR2008-06039, «Élites sociales y estructuras económicas comparadas en el Mediterráneo Occidental (Corona de Aragón, Francia e Italia) en la Baja Edad Media», dirigit per Paulino Iradiel Murugarren i finançat pel Ministerio de Educación y Ciencia.

un observatori immillorable per donar compte dels conflictes que es produeixen entre els distints actors socials, l'evolució en els mecanismes de resolució i, en definitiva, les complexes relacions socials que s'hi articulen entre els segles XIII i XVI.

Paraules clau: Conflictivitat social, arbitratges, societat rural, els Ports, el Maestrat.

RESUME

Depuis les années soixante-dix du XXe siècle, on a interprété les conflits sociaux dans la société rurale médiévale à partir des préceptes marxistes de la lutte des classes, de l'opposition séculaire entre les seigneurs et une masse paysanne sans différences internes. D'autres recherches plus récentes, ont pourtant manifesté que les acteurs de la société rurale sont plus nombreux et que les conflits ne prennent pas la voie de lutte armée, mais qu'ils préfèrent la voie judiciaire et l'intermédiation des autres acteurs sociaux pour les résoudre. Par conséquent, le cadre légal et juridique, et les médiations des seigneurs, juristes et arbitres servaient à régler les conflits de la société rurale médiévale. On doit ainsi incorporer de nouvelles variables d'analyse et élargir les sources pour approfondir la connaissance de la société rurale du nord du Royaume de Valence. Parce que, en effet, la scène choisie, les régions de els Ports et el Maestrat, est le meilleur observatoire pour analyser les conflits entre les différents acteurs sociaux, l'évolution des mécanismes de résolution des conflits et les complexes relations sociales articulées au Bas Moyen Âge.

Mots clés: Conflits sociaux, arbitrations, société rurale, els Ports, el Maestrat.

ABSTRACT

Since the 70's of 20th century, conflictivity in the medieval rural society has been interpreted by the marxist studies about class struggles. It has been defined by the opposition between lords and peasants without any internal differences. However, another recents studies have shown the several social groups of rural society like people who have more conflicts that they are resolved by the courts way or through others social agents and not with violence. Furthermore, at this moment, the juridic laws and the lords' mediations (law and particular go-between men) serve to finish typical conflicts in the medieval rural society. So, it must incorporate some new analysis combination and expanding the documental sources to amplify our knowledge of Valencian rural society. Our work is focused on the counties of els Ports and el Maestrat, where we can appreciate the behaviour of different social groups, the development of the varied resolutions and the difficult social relationships from 13th to 16th centuries.

Key words: Social conflictivity, arbitrations, rural society, els Ports, el Maestrat.

INTRODUCCIÓ

Des dels anys setanta del segle XX, la conflictivitat a la societat rural medieval s'ha interpretat a partir dels preceptes marxistes de la lluita de classes. La conseqüència ha estat l'elaboració d'un discurs historiogràfic que descriu l'oposició secular existent entre els senyors i una massa camperola sense diferències internes, que es rebel·la contra l'abús senyorial i l'augment de la precarietat en les seues condicions de vida arran de la successió d'epidèmies i caresties al llarg del segle XIV.¹ Altres estudis més recents, tanmateix, han posat de manifest que la composició de la societat rural medieval és molt més complexa i que al seu interior s'articulen tot un conjunt de jerarquies que determinen les relacions socials. Els actors de la societat rural són força nombrosos i entre tots ells se susciten una sèrie de conflictes verticals i horitzontals que van més enllà de l'oposició tradicional entre senyors i camperols.

A més, com succeeix al regne de València des de la conquesta del segle XIII fins la revolta de les Germanies (1521), sovint els enfrontaments no prenen la via de la lluita armada. Els litigants prefereixen la via judicial i la intermediació d'altres actors socials per posar fi a les disputes de la manera més ràpida i justa possible. El marc legal i jurídic, així com també les mediacions de senyors, homes de lleis i àrbitres particulars dirimeixen la multiplicitat de conflictes que caracteritzen la societat rural medieval.²

Cal incorporar, doncs, aquestes noves variables d'anàlisi als estudis ja tradicionals, eixamplar els fons documentals consultats i aplicar els mètodes informàtics més innovadors per comprendre la conflictivitat al món rural valencià. I no hi ha millor camp d'observació per fer-ho que el marc local i comarcal. Perquè, en efecte, l'escenari escollit, les comarques dels Ports i el Maestrat, esdevé un observatori immillorable per donar compte dels conflictes que es produeixen entre els distints actors socials, l'evolució en els mecanismes de resolució i, en definitiva, les complexes relacions socials que s'hi articulen entre els segles XIII i XVI.

1 En aquesta línia, només esmentarem els estudis ja tradicionals de FOURQUIN, G.: *Les soulèvements populaires au Moyen Âge*, Paris, 1972; HILTON, R.: *Siervos liberados. Los movimientos campesinos medievales y el levantamiento inglés de 1381*, Madrid, Siglo XXI, 1978; PASTOR TOGNERY, R.: *Resistencia y luchas campesinas en la época del crecimiento y consolidación de la formación feudal. Castilla y León, siglos X-XIII*, Madrid, Siglo XXI, 1980; i VICENS VIVES, J.: *Historia de los Remensas en el siglo XV*, Barcelona, 1945.

2 Com bé ha posat de manifest la historiografia en els últims anys. Vegeu els treballs de GEARY, P.: «Vivre en conflit dans une France sans État: typologie des mécanismes de règlement des conflits (1050-1200)», *Annales ESC*, n.º 41 (1986), p. 1.109; WHITE, S.: «Feuding and Peace-Making in the Touraine around the Year 1000», *Traditio*, 42 (1986), p. 195-263; i GAUVARD, C. i JACOB, R.: *Les rites de la justice. Gestes et rituels judiciaires au Moyen Âge*, Paris, 1999; i també els monogràfics «Desarrollo legal, prácticas judiciales y acción política en la Europa medieval», *Hispania*, LVII/3 (1997) i *La justice de l'an mil* [Collection Histoire de la Justice, n.º 15], Paris, 2003.

LES FONTS

La diversitat dels registres documentals disponibles possibilita la realització d'una anàlisi més complexa de la conflictivitat social. En primer lloc, cal prendre com a base les fonts ja editades, que aporten documentació de caire senyorial i que permeten estudiar les disputes suscitées entre els ordes militars, els seus vassalls i els altres nobles de la zona des del mateix segle XIII.³ Fet això, la recerca en les sèries documentals conservades als arxius generals i molts altres locals posa a l'abast de l'investigador un ample ventall d'informació, molt ric en matisos, que permet eixamplar els camps d'anàlisi i obtenir, així, una visió molt més diversificada de la societat rural.

Pel que fa als arxius generals, d'una banda, a través de tota la documentació conservada a la secció *Órdenes Militares* de l'*Archivo Histórico Nacional* és possible conèixer les relacions establertes pels ordes militars als seus senyorius i els mecanismes posats en pràctica per les seues corts judicials per resoldre els conflictes suscitats entre els seus vassalls.⁴ De l'altra, els registres de la Cancelleria reial i els llibres de la Governació i de la batlia general conservats a l'*Arxiu del Regne de València* permeten resseguir les disputes que s'originen entre els senyors –inclosa també la corona–, entre aquests senyors i les universitats dels seus senyorius i entre les mateixes comunitats pageses. Es tracta d'organismes que actuen d'acord amb la regulació estipulada als Furs del regne de València, de manera que s'inicien plets llargs i costosos. És per això que els senyors i les universitats només acudeixen als tribunals reials per dirimir qüestions que paguen la pena fer l'esforç econòmic, com ara l'exercici de la jurisdicció i l'aprofitament dels recursos naturals.

En canvi, els processos menats als tribunals locals són més àgils. Els registres de les corts dels justícies locals testimonien la conflictivitat quotidiana i la multiplicitat de mecanismes que els oficials senyorials i reials posen en pràctica per dirimir les disputes. Així mateix, les actes conservades als protocols notariais de l'*Arxiu Històric Notarial* i l'*Arxiu Arxiprestal de Morella* obrin un camp de recerca quasi desatès fins el moment. Es tracta de les mediacions i els arbitratges de distints agents socials que posen fi a àrdues disputes entre veïns i famílies senceres de la mateixa comunitat i altres properes, enfrontades pel repartiment de les herències, contractes matrimonials no tancats i atacs a l'honor del llinatge, entre moltes altres causes.

3 Sobresurten els treballs de JAVIERRE MUR, A.: *Privilegios reales de la Orden de Montesa en la Edad Media. Catálogo de la serie existente en el Archivo Histórico Nacional*. Junta Técnica de Archivos, Bibliotecas y Museos, Madrid, 1945; i DÍAZ MANTECA, E.: «*Libro de Poblaciones y Privilegios*» de la Orden de Santa María de Montesa (1234-1429), Castellón de la Plana, Diputació de Castelló, 1987.

4 Una anàlisi exhaustiva de les característiques del senyoriu de l'orde de Santa Maria de Montesa en GUINOT RODRÍGUEZ, E.: *Feudalismo en expansión en el norte valenciano. Antecedentes y desarrollo del señorío de la Orden de Montesa, siglos XIII-XIV*, Castellón de la Plana, Diputació de Castelló, 1986.

LA METODOLOGIA

Feta la recerca bibliogràfica i documental, la informació ha de ser tractada per poder treballar amb ella després. En primera instància, a banda de la utilització de tots els recursos disponibles a la xarxa, s'ha de crear un fitxer propi, que ens ajude a dur a terme un tractament massiu i selectiu alhora de les dades recollides. És a dir, amb la confecció de distintes bases de dades vinculades, hem de recollir el màxim volum d'informació –recull massiu– a través de documentació directa i indirecta –recull selectiu. La finalitat és realitzar després un tractament estadístic de la informació seriada i procedir a una primera anàlisi a partir dels resultats obtinguts, gràcies a la confecció de quadres i gràfiques mitjançant distints programes informàtics. Més avant, caldrà comparar els resultats amb els que ofereixen altres estudis i, sobretot, incorporar a l'anàlisi totes les dades qualitatives que no ha estat possible introduir de manera seriada a les bases de dades.

Després de fer totes aquestes passes, és possible traure a la llum els primers resultats, que han de verificar o invalidar les hipòtesis de treball inicials. I el primer que es testimonia és la complexitat de la societat rural valenciana als segles medievals. Una societat en què la conflictivitat esdevé un element inherent, ja que està present en tots els actes de la vida quotidiana i coneix la participació de tots els sectors socials. De la mateixa manera, també ens adonem prompte de la importància creixent que assoleix el sistema legal i judicial per resoldre els conflictes. Lluny d'una societat rural escindida en dos grans blocs antagònics, senyors i camperols, que només recorren a la via de les armes per defensar els seus interessos, els nous preceptes de la historiografia, l'anàlisi de les fonts documentals i l'aplicació de tota aquesta metodologia posen de manifest que bona part dels enfrontaments es resolen davant dels tribunals reials i senyorials. A més, també es constata una progressiva articulació de diversos mecanismes extrajudicials per posar fi a les disputes suscidades entre els distintes actors socials. Tot plegat, es tracta d'unes primeres impressions que permeten eixamplar el camp d'observació a tota la societat rural de les comarques septentrionals valencianes i analitzar, així, els trets principals de les conflictives relacions socials i les vies de resolució dels enfrontaments.